

**TALABALARDA METAKOGNITIV KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH
ORQALI AUTOKOMPITENTLIKNI TARKIB TOPTIRISH**

Mamadiyeva Zilola Shavkat qizi

Termiz davlat universiteti stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada talabalarda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish orqali ularning autokompitentligini shakllantirish masalasi yoritilgan. Metakognitiv ko'nikmalar shaxsning o'z fikrlash jarayonini anglash, nazorat qilish va boshqarish qobiliyatini yuzaga chiqarish yo'llari, autokompitentlik esa shaxsning o'zini baholay olishi, mustaqil qaror qabul qilishi hamda o'z kasbiy faoliyatini tahlil qila bilish darajasini oshirishi masalalari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *metakognitiv ko'nikmalar, autokompitentlik, refleksiya, talaba, mustaqil o'qish, pedagogik yondashuv*

Kirish:

Bugungi kunda ta'lim jarayonida talabalarning faqat bilim olish bilan cheklanib qolmasdan, o'z fikrlash jarayonini tahlil qilish, o'qish faoliyatini boshqarish va o'zini rivojlantirish ko'nikmalariga ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, metakognitiv yondashuvni o'qitish jarayoniga integratsiya qilish zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Metakognitiv ko'nikmalar talabalarning o'z fikr yuritish faoliyatini anglash, nazorat qilish va boshqarish malakasini shakllantiradi. Bu jarayon autokompitentlikning rivojlanishida asosiy omil bo'lib, talabaning o'z kasbiy faoliyatiga tanqidiy yondashish, o'zini baholash va o'z-o'zini rivojlantirish salohiyatini oshiradi.

Metakognitiv rivojlanishning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

1. Metakognitiv bilim;
2. Metakognitiv monitoring;
3. Metakognitiv nazorat (regulyatsiya).

Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda o'qituvchi talabalarga mustaqil o'ylash, o'z faoliyatini tahlil qilish, xulosa chiqarish va baholash imkonini beruvchi metodlarni qo'llashi zarur. Jumladan: reflektiv kundaliklar, o'z-o'zini baholash jurnali, keys-stadi va muammoli vaziyatlar, kichik guruhli tahliliy muhokamalar.

Bu jarayonlar talabalarda nafaqat bilish faoliyatini, balki shaxsiy mas'uliyat, mustaqillik, o'zini boshqarish va refleksiya qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Natijada ular o'z o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab, faoliyatini baholay oladi. Metakognitiv yondashuv asosida tashkil etilgan o'qitish talabalarda bilimlarni chuqurroq tushunish, mustaqil o'rganish motivatsiyasi ortishi, o'z-o'zini boshqarish va refleksiv fikrlash kuchayishini, mantiqiy va asosli qarorlar qabul qilish salohiyatini rivojlantiradi.

Metakognitiv rivojlanishning qo'shimcha tarkibiy jihatlari

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Motivatsion komponent – talabanning o‘z o‘qish jarayoniga nisbatan ichki qiziqishi va mas’uliyat hissini shakllantiradi. Bu komponent orqali talaba o‘z faoliyatini maqsadli rejalashtirib, natijaga erishish uchun harakat qiladi.

Reflektiv komponent – o‘z fikr va xatti-harakatlarini tahlil qilish, tajriba asosida xulosa chiqarish, o‘rganilgan bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini rivojlantiradi.

Emotsional-intellektual muvozanat – talabanning o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, stress holatlarida samarali qaror qabul qilish va o‘z o‘rganish jarayoniga ijobiy ruhda yondashishini ta’minlaydi.

O‘qituvchi faoliyatida metakognitiv yondashuv

O‘qituvchi metakognitiv yondashuvni amaliyotga tatbiq etishda quyidagi metodlardan foydalanishi samarali bo‘ladi:

Savol-javobli refleksiya – dars yakunida “Men bugun nima o‘rgandim?”, “Qaysi joyda qiynaldim?”, “Nima uchun bu usul samarali bo‘ldi?” kabi savollarni berish orqali talabalarda o‘z fikrini kuzatish va baholash odatini shakllantiradi.

O‘z o‘qish jarayonini rejalashtirish jadvallari – talaba o‘quv maqsadini belgilab, unga erishish bosqichlarini yozib boradi.

Hamkorlikda refleksiya – kichik guruhli muhokamalar orqali o‘z-o‘zini va bir-birini tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni solishtirish imkonini beradi.

Metakognitiv ko‘nikmalar natijasida shakllanadigan salohiyat

Metakognitiv rivojlangan talaba:

O‘z bilim darajasini real baholay oladi va zarur bo‘lsa, uni to‘ldirish yo‘llarini izlaydi.

O‘qish strategiyalarini moslashtiradi: samarali usullarni tanlaydi, noto‘g‘ri yondashuvlarni tahlil qiladi.

Kasbiy faoliyatda mustaqil qarorlar qabul qiladi, yangilikka ochiq bo‘ladi.

Tanqidiy fikrlash, o‘zini va boshqalarni tahlil qilish madaniyatiga ega bo‘ladi.

Metakognitiv rivojlanishni baholash vositalari

Reflektiv kundaliklar (o‘qish jarayonidagi yutuq va muammolarni qayd etish).

“Men qanday o‘ylayman?” anketalari (fikrlash jarayonini o‘lchovchi savolnomalar).

O‘z-o‘zini baholash jurnali (maqsad, natija, tahlil, xulosa shaklida yozuvlar).

Portfel metodikasi (talabanning o‘qish natijalarini tizimli tarzda kuzatish).

Xulosa:

Metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirish talabalarning o‘z fikrlash jarayonini anglash, nazorat qilish va tahlil etish qobiliyatlarini faollashtiradi. Bu esa ularda autokompetentlik — o‘z faoliyatini mustaqil tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, o‘zini baholash va mas’uliyat bilan harakat qilish salohiyatini rivojlantiradi. Oliy ta’lim tizimida metakognitiv yondashuvni qo‘llash shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni samarali amalga oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Sh. Shodmonova, N. Qodirova. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan, 2021.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Ta’lim tizimini innovatsion rivojlantirish to‘g‘risida PQ–4884-son qarori. 2020-yil 6-noyabr.

3.Mamadiyeva Z.Sh. Talabalarda refleksiv fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati. 2025.

